

Vergelijking van graffiti in Nederland en Tsjechië

Comparison of graffiti in the Netherlands and the Czech Republic

Srovnání graffiti v Nizozemsku a České republice

Bakalářská práce

Praktická nizozemská filologie

Jan Ajchler

Vedoucí práce: **PhDr. Eva Brázdová Toufarová**

OLOMOUC 2017

Verklaring

Ik verklaar dat ik mijn bachelorscriptie zelfstandig heb geschreven en alle gebruikte bronnen heb vermeld.

Proklašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškeré zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 3. 5. 2017

Jan Ajchler

Dankbetuiging

Ik wil graag van harte mijn dank betuigen aan mijn begeleider voor haar waardevolle adviezen en aanmerkingen die mij hebben geholpen tijdens de bewerking van mijn bachelorscriptie. Verder wil ik Leo de Veld dank betuigen voor het verbeteren van grammatica.

Inhoud

Verklaring	
Dankbetuiging	
Inhoud	
1. Inleiding	...5
2. Bepaling van de termen graffiti en street art	...7
3. Het begin van graffiti in Tsjechië	...10
4. Het begin van graffiti in Nederland	...14
5. Praag	
5.1 Architectuur van het centrum en de stadbuurt Žižkov	...17
5.2 De huidige productie in het centrum	...20
5.3 De huidige productie in de stadbuurt Žižkov	...28
6. Amsterdam	
6.1 Architectuur van het centrum en de stadbuurt De Pijp	...40
6.2 De huidige productie in het centrum	...43
6.3 De huidige productie in de stadbuurt De Pijp	...53
7. Conclusie	...66
Woordenboek	
Bronnen	
Lijst van afbeeldingen	
Resumé in het Tsjechisch	
Resumé in het Engels	
Annotatie	

1. Inleiding

Graffiti is een hedendaagse fenomeen waardoor het uiterlijk van de moderne steden met een groot deel wordt beïnvloed. De Hip-hop subcultuur heeft in het algemeen een grote invloed aan de tegenwoordige mainstreamcultuur, wat bijvoorbeeld in de advertenties duidelijk is. Doopvonten in advertenties zijn heel vaak geïnspireerd door graffiti. Ook de locatie van de reclame is vaak geadopteerd. Het is geen uitzondering dat op de plaats waar nu reclame is, graffiti bevond.

Het doel van deze scriptie is een vergelijking van de illegale graffiti en street art in Tsjechië en Nederland met een speciale aandacht gevestigd op beide hoofdsteden als centra van graffiti. De illegale vorm van graffiti wordt wereldwijd bestreden; we kunnen zeggen dat het langzaam gaat sterven. Vanwege de steeds meer ontwikkelende CCTV systeem¹ worden writers steeds meer gedwongen om te riskeren en ook daarom wordt de hedendaagse graffiti-scene meer radicaal. Door de vergelijking wil ik bewijzen dat de graffiti-scene in Tsjechië sterker door Duitsland wordt beïnvloed terwijl de Nederlandse writers zijn meer naar Verenigde Staten gericht. Duitsland en Verenigde Staten worden als graffiti-centra beschouwd met kennelijk verschillende stijl en houding van de auteurs.

De scriptie bestaat uit elf delen. In de tweede hoofdstuk worden de begrippen graffiti en street art uitgelegd. Het merendeel van de populatie street art als iets wat zogezegd mooier en tevens meer acceptabel dan orthodox graffiti die wordt meestal als vandalisme beschouwd. Daarom is het nodig om te onderscheiden tussen deze twee begrippen en andere soort opschriften die we kunnen in de stad vinden.

Om de hedendaagse graffiti te kunnen begrijpen, is het ook van belang om het begin van deze kunst te leren kennen. Daarom concentreer ik me op dit onderwerp in het derde en in het vierde hoofdstuk. Ondanks de vertraging die graffiti in Tsjechië heeft, heeft deze kunstvorm een snelle ontwikkeling gekend. Dankzij de eerste writers uit Duitsland en ook Nederland die naar Tsjechië kwamen, heeft de Tsjechische graffiti gelijken, we kunnen zeggen Europese basis.

De hoofdstukken vijf en zes zijn praktisch georiënteerd. In het hoofdstuk vijf wordt aandacht besteed aan het historisch centrum van Praag en de aangrenzende stadsbuurt Žižkov. Een essentieel aspect dat graffiti beïnvloedt, is de omgeving, met anderen

¹ Closed Circuit Television

woorden, de architectuur van de stadsbuurt. Daarom wordt er in deze hoofdtukken allereerst de architectuur van beide stadsbuurten beschreven. Daarna concentreer ik me op de stijl van de Tsjechische auteurs, hun respect voor de historische monumenten en ook op de kwantiteit van graffiti in beide stadsbuurten. Aan de hand van concrete voorbeelden beschrijf ik de huidige situatie van graffiti en street art in beide stadsbuurten.

Op dezelfde manier ga ik aan de slag in het zesde hoofdstuk dat aan Amsterdam is gewijd. Ten eerste wordt er de architectuur van de stadsbuurt De Pijp en historische centrum beschreven, daarna wordt er aan de concrete voorbeelden de huidige situatie van graffiti en street art in beide buurten geschetst.

Omdat de graffiti in de Verenigde Staten ontstond, gebruikt men in alle talen de Engelse terminologie. Daarom is er in deze scriptie een woordenboek met de meest frequente termen.

Writers zeggen dat graffiti voor het hele leven is en dat is volgens mij waar. Soms worden graffiti en drugs vergeleken wegens een gelijksoortige gevaarlijkheid en verslaving. In graffiti ben ik reeds lande tijd geïnteresseerd en vroeger deed ik het ook actief. Nog steeds neem ik – soms onbewust - tijdens elk bezoek van een stad lokale pieces waar. Ik kan zeggen dat graffiti de levenslang liefde voor mij is en daarom heb ik de vergelijking van graffiti als onderwerp voor mijn bachelorscriptie gekozen

2. Bepaling van de termen graffiti en street art

Het is niet makkelijk om de term **graffiti** duidelijk en eenvoudig te definiëren. Volgens verschillende woordenboeken zijn graffiti muurschilderingen of afbeeldingen op openbare plaatsen. De definitie van graffiti volgens de elektronische versie van de Grote van Dale is als volgt: *Met spuitbus of viltstift op monumenten ect. Aangebrachte opschriften of tekeningen*².

In het Tsjechische woordenboek van neologismen is er de volgende definitie te vinden: *Tekeningen, afbeeldingen of opschriften gemaakt meestal door amateurs op openbare plaatsen (aan de muren van huizen, hekken, trammen ect.) gewoonlijk met spuitbus*.³

Volgens wet nr. 40/2009 van het wetboek van Tsjechische republiek, paragraaf 228 wordt graffiti juridisch gezien als misdrijf, strafbaar tot 6 jaren gevangenschap.⁴

In Nederland wordt graffiti juridisch gezien als misdrijf, strafbaar tot twee jaren gevangenschap.⁵

Het doel van deze scriptie is vergelijking van graffiti en street art daarom is hier definitie nodig die het idee van de auter reflecteert.

Met de vereenvoudigde manier kunnen we zeggen dat de graffiti over het lettertype of doopvonten gaat en de street art gaat over schilderijen of afbeeldingen maar zelfs dit deze is niet helemaal correct.

De behoefte om eigen ervaringen en gevoelens te delen door verschillende voorwerpen te beschilderen vergezelt de mens vanaf het begin. Maar de hedendaagse graffiti ontstond einde jaren zestig in de Verenigde Staten. Het hoofdidee van graffiti is verspreiding van een naam (bijnaam). Daarom ligt er nadruk op letters. Het onderdeel van een **piece** kan een **character** zijn die slechts een complement van letters is. Graffiti wordt meestal gemaakt met spuitbus of viltstift rechtstreeks op het oppervlak

² Zie *Gratis Woordenboek Van Dale* [online]. Geraadpleegd op 12 april 2017 van <<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=graffiti&lang=nn>>

³ Originál citace: „Kresby, obrazce, nápisy vytvářené většinou neprofesionály na veřejných plochách (na zdech domů, ohrad, na povrch tramvají apod.) zpravidla barvami ve spreji. In: Martinová O., et al *Nová slova v češtině. Slovník neologismů*, p.99

⁴ Zie *trestnizakonik.cz* [online]. Geraadpleegd op 13 april 2017 van <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-5>>

⁵ Zie *maxius.nl* [online]. Geraadpleegd op 14 april 2017 van <<http://maxius.nl/wetboek-van-strafrecht/artikel350>>

Met het oog op verspreiding van een naam worden vaak de makkelijkste vormen van graffiti, tag en **throw-up** gebruikt. Deze vormen zijn heel frequent vooral dichtbij de centrum van de stad omdat hun vaststelling minder tijd duurt dan **fullcollor piece**. De maatschappij beschouwt deze vormen vaak als vandalisme gezien. Vooral **tags** worden als vandalisme gezien vanwege hun kwantiteit en onleesbaarheid voor mensen die geen kennis hebben van de graffiti. Het **taggen** van een stad wordt vaak vergeleken met honden die hun grondgebied optekenen. Daarom hebben tags de grootste betekenis voor mensen binnen het graffiti-subcultuur.

Met deze houding verschilt graffiti het meest van streektart omdat positieve reactie van publiek hier minder belangrijk is. De plaatsing van een piece is vaak opzettelijk ongepast en brutaal. Dit is een reactie op de agressie van de reclame van tegenwoordig. Paradoxaal is dat met de graffiti door deze houding aan de meest zichtbare plaatsen in een stad wijst en het verbergen ervan met reclame is ook een frequente manier van de strijd tegen de graffiti.

De website phatbeatz.cz deffineert de street art als volgt:

*Street art is een algemeen begrip voor verschillende niet-comerciële uitbuiting van de openbaar ruimte. Het is een inspanning om de door reclames hardknekig bedekte straten over te winnen. Het is een poging om aan ogen iets anders te laten dan slechts commerciële plaatjes en grijze muren. Het bedoeling van de streetart is communicatie met gewone mensen die in een stad leven.*⁶

In tegenstelling tot graffiti wordt streetart beter en makkelijker aangenomen door de maatschappij dankzij de inspanning om door de middel van deze kunstvorm met gewone mensen te willen communiceren. Hoewel de streetart op de graffiti baseert en daarom verspreiding van de naam belangrijk is, de prioriteit is verstaanbare mededeling. De eerste streetartstukken verschenen in de jaren tachtig in Europa maar pas in de jaren 90 heeft street art zijn hoogtepunt gekend. Het is moeilijk om de precies grens tussen de graffiti en de streetart. Een typisch voorbeeld kunnen characters zijn. De alleenstaande characters worden meestal als street art beschouwd maar we kunnen deze

⁶ Originál citace: „Streetart je obecný pojem pro nejrůznější nekomerční umělecké využití veřejného prostoru. Je to snaha o znovuzískání ulic, které nekompromisně pokryla reklama. Je to nelegální pokus předložit našim očím něco jiného než obrázky komerčních produktů a šedivé městské zdi. Účelem streetart by měla být komunikace s obyčejným člověkem, který žije ve městě stejně jako ten, kdo ho chce oslovit.“ Zie phatbeatz.cz [online]. Geciteerd op 13 april 2017 van <<http://www.phatbeatz.cz/streetart-boj-o-ulice>>

sripboekfiguurtjes ook in het vorm van throw-up zien, die typisch is voor de graffiti. Het grootste verschil tussen de graffiti en street art zit in het techniek. Behalve het schilderen rechstreek op het oppervlak van een muur en **stickers** die gelijk zijn, gebruikt street art ook plakaten, polystyrene installaties of zelfs sculpturen.

Door enkele orthodoxe writers wordt de street art als kitsch gezien vanwege zijn verstaanbare mededeling. Als een voorbeeld ervan kan hier het citaat van Praagse writer Plebe dienen “*Street art – de homoseksuele zoon van graffiti*”⁷. Deze verhouding geldt alleen voor enkele writers; meestal respecteren writers en streetartauteurs elkaar.

In een stad kunnen we ook verschillende opschriften vinden. Deze opschriften hebben karakter van graffiti of minimalistisch streetart maar ze kunnen niet als graffiti of streetart beschouwd worden omdat hun mededeling alleen persoonlijk of geen is. Daarom besteed ik geen aandacht aan deze opschriften in mijn scriptie

⁷Zie *graffneck.cz* [online]. Geraadpleegd op 13 april 2017 van <<http://www.graffneck.cz/view/biggboss-kmeny-graffiti-1321486614>>

3. Het begin van graffiti in Tsjechië

Graffiti is vanaf zijn begin in de jaren zeventig in VS met de hiphop beweging verbonden. Dit geldt natuurlijk nog steeds maar in veel Europese landen begonnen de eerste writers als punkers. Dit is veroorzaakt door maatschappelijke verschillen in beide continenten. Hiphop en graffiti ontstonden in VS als een reactie van jonge mensen in ghetto's op... Ghetto's als deze waren er niet in Europa. De illegale graffiti is een uiting van anarchie, daarom kwam graffiti in Europa op in de punk subcultuur. Interessant is dat in Tsjechië ook de freetechno subcultuur door punk begon. Pas later zorgt freetechno ervoor dat mensen vertrekken uit graffitiscène

De eerste **writer** in Tsjechië was Maniac uit Ostrava, hij begon met graffiti in 1987. Aan de muren van grijze, industriële stad begon hij leuzen te schrijven als: *We willen geen blote muren!*⁸ “ Toen wist hij zelf niets over het begrip graffiti. Hij was student aan een middelbare school met artistieke richting en net als veel van de eerste writers luisterde hij naar punk. Kort na de Fluwelen Revolutie ontmoet Maniac Kagot, met wie hij de eerste **crew** ZDG stichtte. Pas later werden ook andere writers leden van deze crew. In dezelfde tijd, heeft een zekere Rake in Praag kennis gemaakt met graffiti via MTV. Met Scum en Booba heeft Rake de eerste Praagse crew CSD opgericht.⁹ In 1991 ontstond de Bungle Clan crew, wiens lid Sifon was die later de groep WWW heeft gesticht. WWW was een van de eerste Tsjechische hiphop bands. Scarf, een van de writers die dit tijdperk hebben meegemaakt, beweert:

Ik was er helemaal aan het begin niet bij, we waren net de tweede generatie. Er waren ongeveer tien maximaal vijftien mensen. Het was relatief kort na de revolutie dus alles stond open , de atmosfeer was vol van hoop. Praag was toen praktisch helemaal schoon. Als iemand zijn handtekening ergens achter heeft gelaten, was er iedereen in de loop van enkele dagen of zelfs uren op de hoogte van dan en heeft men erover gepiekerd wie het was. Het was 1993 en het ging niet over de hedendaagse graffiti. Het was schilderen, geen crime, het was vrede. Niemand wist waarover het ging.¹⁰

⁸ Originál citace: „Nechceme holé zdi!“ In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust*, p. 7.

⁹ In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust*, p. 10

¹⁰ Originál citace: „Já sice nebyl na tom absolutním startu, my jsme byli ta těsně druhá generace. Bylo tu opravdu tak deset, patnáct lidí. Bylo to relativně krátce po revoluci, takže bylo všechno otevřený, celková atmosféra byla plná naděje. Praha byla v tý době prakticky čistá. Kdykoliv se někde někdo podepsal, věděla o tom během několika dnů nebo dokonce hodin celá tehdejší scéna a pak jsme to třeba dlouho probírali, kdo to může bejt apod. Psal se rok 93 a nešlo ještě o graffiti v dnešním slova smyslu, šlo o

De techniek van toenmalige writers was anders. In tegenstelling tot nu er waren geen gespecialiseerde winkelen met spuitbussen, spuiten, viltstiften enzovoort. Verven waren meestal in slechte kwaliteit, spuitbussen hadden lage druk en alleen originele spuiten. Daarom maakten writers hun eigen dikke viltstiften en vervangen spuiten met anderen. Dankzij de heel kleine aantal mensen die zich met de graffiti bezighielden was de scène coherent, mensen kenden elkaar goed en wisselden van elkaars ervaring en kennis van de techniek. Een hulp voor de Tsjechische beginners waren hun meer ervaren westerse collega's die hen bijvoorbeeld spuiten gaven.

Na de val van IJzeren Gordijn begonnen de eerste westerse toeristen naar Tsjechië te komen en ook de eerste westerse writers. Viertig jaren van communisme lieten bouwvallige achter met een minimumaantal reclames. Praag was toen een grote blank doek voor writers. Het meest aantrekkelijk was de betonnen grijze stadsbuurt Zuid stad en het Praagse metro systeem dat geen enkele beveiliging had. De toenmalige maatschappij heeft een interessante houding ten opzichte van graffitikunst gehad. De jaren negentig in Tsjechië waren optimistisch. Vooral jonge mensen waren nieuwsgierig wat het door voormalig régime verbodene en de maatschappij was meer tolerant. De eerste crew die de Praagse metro van zijn piece heeft voorzien, was de Berlijnse CAF. Behalve CAF waren de eerste buitenlandse writers bijvoorbeeld Sear en Azok uit Düsseldorf of Shame en Ces uit Rotterdam. In 1992 verscheen en één van de belangrijkste personen van Tsjechische graffiti, Pois. Pois heeft samen met Scarf en enkele mensen uit CSD de TCP crew gesticht. TCP wordt als de eerste echte Praagse crew beschouwd. Dankzij dit kleine aantal van actieve writers had TCP geen concurrentie op dit gebied. Scarf en Pois waren de eerste Tsjechische writers die een wholecar in de Praagse metro gemaakt. In 1993 ontstond de DSK crew. In deze crew waren drie writers werkzaam die invloed hadden op de hele scène – Splash, V518 en BIOR. In 1993 heeft ook zijn eerste pieces Pasta gemaakt. Hij was de eerste die in Tsjechië met streetart begon te experimenteren. In 1994 is er voor het eerst in het *Poplife* tijdschrift het artikel Graffiti art gepubliceerd.¹¹ Dit artikel beschreef de westerse graffiti en bevatte foto's en daarom was het voor de hele scène baanbrekend. In de tijden zonder internet was dit artikel de enige bron van informatie over graffiti en fotografies waren heel belangrijke bron van inspiratie voor writers. Aan de andere kant – zoals reeds de naam van het tijdschrift laat weten - was mainstream het doelgroep.

malování, né o crime, byl to mír. Nikdo včetně nás, netušil, o co jde.” Zie SCARF in *Bbarak* [online]. Geraadpleegd op 20 april 2017 van <<http://www.ustaf.cz/radical/?p=2064>>

¹¹ In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust*, p. 51.-53.

Dankzij dit feit is graffiti populair geworden. Er kwamen veel nieuwkomers en zonder enkele voorbereiding begonnen ze hun pieces overal maken. Natuurlijk waren deze pieces in heel slechte kwaliteit. V518 en Pois vonden deze situatie erg en daarom hebben ze NNK crew gesticht met doel om op deze manier de hoogst mogelijke kwaliteit van hun pieces te ondersteunen. Ze waren **kings** geworden ook dankzij hun orthodoxe houding tegenover de nieuwkomers. Het was voor hen geen uitzondering om de beginners fysiek geweld aan te doen. Later werd de agressie standardhouding ook bij andere crews hoewel de kwaliteit van hun pieces niet zo hoog was. Paradoxaal genoeg heeft deze strekking vooral de uitvinders ervan, V518 en Pois, verstoord. Daarom hebben ze nieuwe crew ABX gesticht.

Er is een tijd gekomen wanneer NNK begon compleet stagneren. Iedereen hadden er genoeg van. Die crew werd een vreemde commando, het ging niet meer over pieces maken. Wij (ik, Scarf, Pois en Ash) hebben besloten om helemaal nieuwe groep te stichten erin iedereen zullen vooral veel een hard schilderen. We probeerden nog steeds een stijl te creëren en te ontwikkelen het begin van Praagse stijl maar het was niet zo bekrompen. We begonnen onze eigen manier voor zichzelf zoeken. We wilden sterke stijl hebben, zonder fouten. We wilden voor iedereen bewijzen dat het is mogelijk perfecte prestaties te hebben..., natuurlijk lukte het niet maar we waren niet zo ver van onze doel.¹²

In de tijd van NNK/ABX ontstond Praagse stijl die geïnspireerd wordt door de Berlijnse stijl. Typisch voor deze stijl is vooral de nadruk op de vorm van de letters en aan de andere kant reeds minimalistisch **fill-in** met scherpe kleurovergang. Vanaf 1998 woonde V518 in de Ladronka kraakpand dat een trefpunt was van graffiti-, punk- en freetechnouitoevenaars. V518 gaf hier regelmatig graffiti workshops bekend als *school*.¹³ Het tijdperk tussen ongeveer 1997-2001 wordt als de Gouden eeuw van de Tsjechische graffiti beschouwd. De scène was toen het meest ontwikkeld maar ook het

¹² Originál citace: „Přišla doba, kdy NNK začala totálně stagnovat, už jsme měli všichni dost toho, jak je nás moc a stává se z toho takový prapodivný komando, ve kterým se už ani moc nemaluje. Já, SCARF, POIS a ASH jsme se teda rozhodli vytvořit úplně novou čistou skupinu, ve který budou všichni hlavně a nekompromisně malovat, Pořád jsme se sice snažili vyvíjet ty styly, čímž jsme jakoby navazovali na ty prvopočátky pražského stylu, ale už to nebylo tak úzkoprý, každé z nás se pustil do hledání vlastní kreativní cesty. Chtěli jsme být stylově silný, bez chyby, ukázat všem, že to nějakým způsobem jde, že můžeš dosáhnout stoprocentních výsledků...což se samozřejmě nepodařilo, ale myslím, že jsme se ocitli aspoň někde blízko.“ In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust*, p. 79.

¹³ In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust*, p. 143. - 144.

meest compact. Jongere generatie had respect voor de oudere generatie. De wetscherziening veroorzaakte een grote vertek van vooral oudere generatie waarvoor die de werd risico veel te groot. Het vertrek van de oudere generatie veranderde de hele scène en werd meer divers. De nieuwe generatie laat zich is niet zo veel door Berlijn inspireren geïnspireerd. Er kwam een Amerikaanse mode van **t-ups** en characters. Sommige writers experimenteerden met de vorm van **toy-graffiti**. Deze trend van uiteenlopende ontwikkeling houdt tot nu vol.

4. Het begin van graffiti in Nederland

Het begin van graffiti in Nederland wordt net als in Tsjechië met punk subcultuur verbonden. In het geval van de Nederland was het natuurlijk anders en eerder omdat graffiti hier geen of slechts en kleine vertraging ten opzichte van de VS had. De eerste generatie van writers was uit echt punk subcultuur en we kunnen zeggen dat ze alleen weinig te hadden met de hedendaagse graffiti alhoewel ze bijnamen gebruikten. Meestal schreven ze alleen eenkleurige verschillende leuzen als: “Nixon moordenaar” of “Boycot Ajax” met hun tag eronder. Tot generatie behoorden bijvoorbeeld: Vendex, De Zoot, Ozon, N-Power, Amarillo of Dr. Rat. Voor de generatie van punkwriters diende Gallerie Anus als hun ontmoetingsplaats. Deze gallerie werd door Diana Ozon en Hugo Kaagman (Amarillo) in 1979 opgericht.¹⁴ Vooral Dr. Rat werd echt beroemd omdat hij veel media-aandacht kreeg. Zijn werkelijke naam was Ivar Vičs. Hij verspreidde zijn symbool van gestileerde rat met de naam Dr. Rat in ornamentale letters. Zijn graffiti-carrière duurde helaas slechts drie of vier jaren, op de leeftijd van eenentwintig jaren stierf hij aan overdosis. Hoewel hij maar een kleine periode graffiti maakte, is zijn bijdrage tot de Nederlandse graffiti-scène onbetwist en terecht wordt hij als de *godfather van de Nederlandse graffiti*¹⁵ beschouwd.

De hele punkbeweging begon aan het begin van de jaren tachtig snel uit elkaar vallen. Toen kwam een nieuwe generatie van writers wiens houding en stijl ander was. Dit was de eerste generatie gebaseerd op hiphopgraffiti, ze hadden namen als Dr. Air, Walking Joint of Ego. Ze begonnen hun tags en pieces snel overal te verspreiden.

Deze nieuwe golf van graffiti-schrijvers werd geïnspireerd door het werk uit New York. In Nederland kwamen boeken beschikbaar over graffiti uit New York, denk aan Watching My Name Go By, The Faith of Graffiti en Subway Art. Daarnaast werd in 1985 de documentaire Style Wars landelijk uitgezonden op televisie door VPRO. Graffiti exploreerde. In die tijd waren er een paar honderd graffiti-schrijvers in Amsterdam. De onderdoorgang bij het Meester Visserplein werd het mekka van graffiti.

¹⁴ Zie *kaagman.nl* [online]. Geraadpleegd op 23 april 2017 van <<http://www.kaagman.nl/index%20ai.htm>>

¹⁵ In 2011 werd een biografie geschreven door de journalist Martijn Haas genoemd *Dr. Rat, godfather van de Nederlandse graffiti*

In dit grijze donkere tuneelsysteem werden dagelijks tags, pieces en throwups achtergelaten.¹⁶

Een van de belangrijkste personen in de Nederlandse maar ook Europese graffiti is zeker Yaki Kornblit hoewel hij geen writer was. Hij was een galeriehouder en in 1981 ging hij naar New York, op zoek naar nieuwe kunstenaars. Daar heeft hij kennis gemaakt met de New Yorkse graffiti en writers als Dondi, Zephyr, Crash, Futura 2000, Quik, Lady Pink, Seen of Blade. In 1983 maakte hij de eerste expositie met Dondi en daarna volgden anderen.¹⁷ Deze exposities hebben een grote invloed gehad op de hele toenmalige scène.

De New Yorkers ontmoetten de jonge Amsterdamse graffitischrijvers die in de buurt van Galerie Kornblit woonden: Niels Meulman (Shoe), Boris Tellegen (Delta), Jan Rothuizen (Yann), en Jasper Krabbé (Jaz). Ze waren zwaar onder de indruk van de grote kleurrijke pieces van de New Yorkers, die hen tricks leerden zoals eerst fill-in en pas daarna de outline. De kunstenaars van Galerie Kornblit gaven een enorme impuls aan de Amsterdamse graffitiscène.¹⁸

In tegenstelling tot New York waren er in het begin geen crews in Amsterdam en dit wisselde met de aankomst van New Yorkse writers. De eerste crews in Amsterdam waren USA (United Street Artist), GVB (God Vicious Babies) en CBS (Criminal Bombing Squad). Shoe was een van de eerste writers die naar buitenland ging en in Parijs heeft hij kennis gemaakt met Bando. Samen hebben ze de eerste internationale crew CTK (Crime Time Kigs) gesticht.¹⁹

Een interessant feit is dat voor writers in de jaren tachtig het Amsterdamse metrosysteem geen belangrijk doelwit was. Toen waren ze vooral in trams geïnteresseerd. De eerste crew die de metro bewerkte was CBS. Pas later in de jaren negentig begonnen de writers metro te spuiten. In 1990 werd de eerste **wholetrain** gemaakt. Dankzij het metrosysteem begonnen toen de eerste buitenlandse writers uit Duitsland, Frankrijk en Engeland naar Amsterdam te komen. Nog in de jaren negentig

¹⁶ In: VERMEULEN R. *Graffiti in Amsterdam De vergankelijkheid van een eigentijdse cultuur*, p. 12.

¹⁷ Zie *hart.amsterdam* [online]. Geraadpleegd op 23. April 2017 van <<https://hart.amsterdam/nl/page/51760/galerie-yaki-kornblit>>

¹⁸ In: BOERDAM I. *Kroonjuwelen*

¹⁹ In: VERMEULEN R. *Graffiti in Amsterdam De vergankelijkheid van een eigentijdse cultuur*, p. 14.

werd metro steeds lastiger te bewerken vanwege de bewaking en schoonmakers van het Gemeentelijke Vervoer Bedrijf kregen een belining van duizend gulden voor het aangeven van een writer²⁰

Voor de Amsterdamse graffiti was vanaf het begin de omgeving van het Waterlooplein een belangrijke ontmoetingsplaats, de titel van het boek van R. Koopman verwijst hier naar: *Amsterdam graffiti: the battle of Waterloo*. Vooral de onderdoorgang onder het Meester Visserplein was voor de writers aantrekkelijk al vanaf de tijd van punkwriters. De onderdoorgang had drie etages, het verkeersplein bovenop, de onderliggende voetgangerstunnel en daaronder een autotunnel. De voetgangerstunnel was slecht verlicht en meestal troepten hier verslaafden, daklozen en natuurlijk writers samen. Daarom werd er in 1985 besloten om de voetgangerstunnel te sluiten.²¹

De Amsterdamse stijl is duidelijk door de stijl van de New Yorkse writers beïnvloed. Er ligt nadruk op de kleuren en de effecten zoals 3D en vaak worden er typische graffiticharacters gebruikt. In het algemeen kunnen we zeggen dat de ontwikkeling van een eigen stijl minder belangrijk is voor de Amsterdamse writer. De huidige situatie in de scène definieert Aize als volgt:

*Het laatste half jaar is het steeds moeilijker om werk op straat achter te laten, er is steeds meer politie op straat. Daarnaast is er veel **beef** tussen graffiti-schrijvers. De Amsterdamse scène heeft altijd een agressief karakter gehad. Er zijn op dit moment veel jongens die gepassioneerd bezig zijn en bijna al hun energie in graffiti steken. De mentaliteit van de graffiti-schrijvers is vooral gericht op het doen van acties, en minder op het ontwikkelen van stijl. Grote namen op dit moment zijn Omce en Penoy.*²²

Amsterdam was de eerste Europese stad waar exposities van de New Yorkse graffiti plaats vonden en in het algemeen een van de Europese graffiti-startpunten. Natuurlijk kunnen ook andere stijlen in de straten van Amsterdam gezien worden maar de New Yorkse erfenis is zeker het sterkst.

²⁰ Ibidem, p. 15.

²¹ In: KOOPMAN R. *Amsterdam graffiti: the battle of Waterloo*, p. 4.

²² In: VERMEULEN R. *Graffiti in Amsterdam De vergankelijkheid van een eigentijdse cultuur*, p. 17.

5. Praag

5.1 Architectuur van het centrum en de stadsbuurt Žižkov

De archeologische vondsten bewijzen dat het grondgebied van Praag reeds in het steentijdperk bewoond was. Deze vondsten hebben natuurlijk niets te maken met de hedendaagse architectuur maar ze tonen de populariteit van deze plaats. Het historische centrum van Praag is vanaf 1992 op de UNESCO-Werelderfgoedlijst ingeschreven. Het grootste gebied van het centrum behoort tot het stedelijk gedeelte Praag 1. De architectuur van het centrum verschilt. Er staan ook gebouwen van de tweede helft van de twintigste eeuw. Het grootste aandeel aan dit feit heeft communistische regering gehad. Voor de bedoeling van deze scriptie heb ik het centrum in onderdelen verdeeld.

De Kleine Kant²³ is de oudste Praagse stadsbuurt met De Oude Stad²⁴. Deze wijken zijn reeds in het steentijdperk bewoond. De Kleine Kant wordt als de meest schilderachtige Praagse wijk beschouwd en is daarom heel populair bij toeristen. Dankzij de genius loci van deze wijk heeft Praag de toenaam *magisch* gekregen. De Kleine Kant is de voorstad van de Praagse burcht, daardoor is het een wijk van aristocratische en kerkelijke herenhuizen²⁵ en ook diplomatische instellingen. Tegenwoordig is hier de Parlement van de Tsjechische Republiek gezeteld maar ook enkele ministeries, ambassades, universiteiten en scholen. De Kleine Kant is rustig in tegenstelling tot de Oude stad dankzij de tuinen, vooral onder de berg Petřín. Op de top van deze berg staat de uitkijktoren in de vorm van verkleind Eiffeltoren. Aan de andere kant van de buurt ligt het Kampa eiland met het gelijknamig museum. Dankzij de tuinen en panorama op de Praagse burcht lijkt Kleine Kant rustig maar ook indrukwekkend. Door dit feit wordt deze buurt door writers beschouwd als een onschendbaar gebied. Desondanks hebben niet alle writers deze mening en ook hier kunnen tags en pieces vinden.

De rechte oever van de Moldau was in de geschiedenis door overstromingen vaker beschadigd. Terwijl de Kleine kant een stadsbuurt van aristocratische herenhuizen is, is de Oude Stad een dichtbevolkte kern met typische burgerlijke huizen. In tegenstelling tot de Kleine Kant vinden we hier ook minder groene plekken.

Praag is de enige geconserveerde gotische metropool in Europa. Er staan ontelbare grotekerkelijke en wereldlijke gebouwen van gotische herkomst. Belangrijk is het groot

²³ Malá Strana

²⁴ Staré Město

²⁵ In: PLICKA. K, POCHE E. *7 procházek Prahou*, p. 61.

*aantal van gotische burgerlijke huizen van verschillend karakter en architectonische vorm.*²⁶

Maar er zijn enkele uitzonderingen. Aan de grens van Oude en Nieuwe stad ligt prachtig voorbeeld van Praagse secession – Obecní dům (het gemeenschaphuis).²⁷ In Celetná ligt kubistisch huis U černé Matky boží (Bij zwarte Moeder van Gods. In zijn historische omgeving lijkt het huis natuurlijk en geheel ermee in overeenstemming.²⁸ Tot de wijk behoort ook de Joodse wijk met synagogen en begraafplaats. Omdat de nazistische overheersing de Joodse wijk als museum wilde behouden is het nu in heel goede staat. In het gebied van Oude Stad zijn 440 onroerende cultuurmonumenten. Tussen de Oude Stad en de Kleine Kant ligt een van beroemdste Praagse monumenten, de Karelsbrug. Uit de Smetanaskade kunnen we zien typische Praagse panorama – Karelsbrug met de Kleine Kant en Hradčany. De Kleine Kant en de Oude Stad vormen de echte historische kern met druk toeristisch verkeer.

De Nieuwe Stad was door Karel IV in 1348 gesticht, het is dus de jongste gedeelte van het centrum. Na de stichting begonnen de minder rijke burgers deze wijk bevolken.²⁹ Toen lag hier de grens van de stad met de stadsmuur. De lijn van de straten Národní, 28. Října, Na příkopě en Revoluční is de grens tussen Oude en Nieuwe Stad. De kern van de stadsbuurt is zeker Wenceslausplein wat ook een druk hart van de stad is. Het plein heeft vorm van brede boulevard met groot standbeeld van sint Wenceslau. Aan de boventste noordoostzijde domineert het gebouw van Nationale museum in neo-rennaissance stijl. De Nieuwe Stad heeft minder historisch karakter omdat de straten breder zijn. De grootste onrecht door de cummunistische regering aangedaan aan deze wijk was de bouw van de Praagse autosnelweg die rechtstreekst onder het gebouw van Nationale museum door gaat. De Nieuwe Stad is meer een echte levende centrum met alle positieve en negatieve aspecten die samen het karakter van de stadsbuurt bepalen.

²⁶ Originál citace: „Praha je jediným zachovaným gotickým velkoměstem v Evropě. Je tu nesčetně velkých církevních i světských staveb gotického původu. Rozhodující je však velké množství gotických měšťanských domů rozmanitých dispozic a architektonického projevu.” In LÍBAL D., LÍBAL P. *Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích*, s. 43.

²⁷ In: STAŇKOVÁ J., ŠTURSA J., VODĚRA S. *Pražská architektura Významné stavby jedenácti století*, p. 275.

²⁸ In: STAŇKOVÁ J., ŠTURSA J., VODĚRA S. *Pražská architektura Významné stavby jedenácti století*, p. 280.

²⁹ In: LÍBAL D., LÍBAL P. *Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích*, p. 141.

Oostwaarts van het centrum ligt tussen de bergen Vítkov en sv. Kříže de Žižkovwijk. De Praagse autosnelweg vormt de grenslijn tussen Žižkov en het centrum, aan de andere kant grenst de wijk aan Hrdlořezy. Žižkov was oorspronkelijk een onderdeel van Královské Vinohrady (een bondstaat van wijken Vinohrady en Žižkov), zijn onafhankelijkheid heeft Žižkov in 1877 gekregen.³⁰ De grootste ontwikkeling heeft Žižkov in de tweede helft van negentiende eeuw ondergaan. In de jaren zeventig van de twintigste eeuw hebben de burgermeesters besloten om de hele stadsbuurt te verbouwen. De straten zouden verbreed worden en de oude huizen vervangen door geprefabriceerde gebouwen. Dankzij de Fluwelen Revolutie was de verbouwing niet doorgegaan en behalve de omgeving van het Olšanské plein was het meest van de historische huizen behouden.³¹ Op de heuvel sv. Kříže staat een van de dominante bouwwerken van Praag – de televisietoren Žižkov die het hoogst gebouw in de stad is (216m).³² De toren is openbaar toegankelijk en men heeft daar het mooiste uitzicht op de hele stad. Op de tegenoverliggende heuvel staat het Nationale Monument die ook het graf van onbekende soldaat is. Onderdeel van de monument is een standbeeld van Jan Žižka z Trocnova. Dankzij de ligging tussen twee heuvels is het merendeel van de straten steil en nauw. Žižkov wordt de buurt van kroegen, café's en bars genoemd. Daardoor is de wijk verbonden met enkele boheemse schrijvers zoals Jaroslav Hašek. Over het algemeen is Žižkov een heel eigenzinnige wijk en in zekere mate onveilig dat bewijst een slogan³³ die tegen Žižkov en Libeň waarschuwt.

³⁰ In: PLICKA K., POCHE E. *7 procházek Prahou*, p. 181.

³¹ Zie *wikipedia* [online]. Geraadpleegd op 20 april 2017 van <https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDi%C5%BEkov>

³² Zie *wikipedia* [online]. Geraadpleegd op 20 april 2017 van https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDi%C5%BEkovsk%C3%BD_vys%C3%ADla%C4%8D

³³ Žižkovu a Lidni obloukem se vyhni.

5.2 De huidige productie in het centrum

In het begin was voor de Praagse writers de grootste inspiratie Duitsland in het algemeen en de Berlijnse stijl in het bijzonder. De hele scène heeft zich sterk ontwikkeld in de jaren en vandaag zien we veel meer stromingen en trends. Ondanks de veranderingen die in de laatste vijftien jaren gebeurd zijn, wij kunnen zeggen dat de Duitse invloed nog steeds het sterkst is. Opzettelijk gebruik ik hier het woord invloed in plaats van de stijl omdat het niet alleen over vormgeving gaat.

De Praagse houding kan gedefinieerd worden als orthodox met nadruk op kwantiteit en verspreiding van de naam. De plaatsing is vaak opzettelijk brutaal, dit geldt voor het centrum maar ook in andere wijken. Enkele tags en pieces schreeuwen letterlijk. Voor toevallige kijkers zijn deze pieces als een klap in het gezicht. Deze houding is typisch vooral voor de jongere generatie writers. De hedendaagse Praagse houding is verwant de zogenaamde nieuwe Berlijnse stijl die verschillend is van de oude Berlijnse en Duitse stijl in het algemeen. In mijn scriptie richt ik me hoofdzakkelijk op het historische part van het centrum. Het historische centrum biedt een perfecte afspiegeling van de houding van lokale writers. Natuurlijk kunnen hier ook buitenlandse pieces vinden maar deze pieces meestal verschillen in de stijl. Bovendien zijn zogenaamde travelerwriters beroemd door hun onmiskenbare stijl.

In het centrum zijn tags het meest zichtbaar. Hoewe het aantal tags daalt in de laatste jaren, heeft Praagse centrum nog steeds veel gebouwen bedekt met deze handtekeningen. De reden ervan ligt voor de hand. Graffiti gebruikt de omgeving met het oog op verspreiding van een naam. Elke dag bezoeken duizenden toeristen daarom is het een geode plaats die veel mensen elke dag zien. Dit egoïsme gaat tegen de traditionele houding volgens welke historische centrum verboden is. Aan de andere kant reageert graffiti aan zijn omgeving. Winkels vooral in de Oude Stad wijk, richten zich op toeristen. Dit betekent helaas veel kitsch die bovendien vaak niets te maken heeft met Praag (Rusische poppen zijn hier geen uitzondering). Een reactie aan deze droevige staat zijn tags dichtbij de winkels die deze producten verkopen. Dankzij brutaliteit van deze tags wordt ook de naam goed verspreid. Met betrekking tot de historische omgeving lijken tags brutaal maar in het geval van Oude stad natuurlijk ook omdat deze wijk een stedelijk karakter heeft. Hiermee bedoel ik nauwe complexe straten met de burgerlijke huizen en minimum aan groen.

Afbeeldingen een en twee zijn voorbeelden van toeristische winkels met tags erop. De stijl van tags is op Praagse stijl gebaseerd, de nadruk ligt op het vorm van de letters die goed leesbaar zijn. Heel vaak kunnen wij de letters onder ee bepaalde hoek zien.

Daardoor lijkt de tag in beweging te zijn. Pijlen, lijnen of een groep punten erbij versterken dit gevoel. Een voorbeeld van deze stijl kunnen we op de afbeelding drie en vier zien. Heel populair in Praag zijn tags op ruiten gemaakt door te etsen. Deze methode is populair omdat de tag niet afgewassen kan worden.

Afbeelding 1

Afbeelding 2

Afbeelding 3

Afbeelding 4

Rond 2004 verschenen in de Tsjechische straten t-ups, deze makkelijke stijl trok veel writers aan en sommige begonnen zelfs in deze stijl zich te specialiseren. T-ups zijn een perfect voorbeeld van de hedendagse Praagse stijl. De t-up heeft zich in Praag in de laatste jaren ontwikkeld in verschillende stijlen, dit komt doot het grote aantal writers die t-ups maken. In het centrum vinden we voornamelijk tags en t-ups omdat writers

maar kort de tijd hebben om hun werk te maken. T-ups in het centrum hebben dezelfde functie als tags. In vergelijking tot tags lijken t-ups in het centrum nog brutaler danzij hun grootte. De afbeelding vijf is een prachtig voorbeeld hiervan. Dit gebouw staat in de wijk de Kleine Kant wijk dus in de omgeving lijken deze t-ups ongepast. Op deze foto kunnen we de hedendaagse t-up stijlen zien. Het zwarte piece aan de linkere kant is een voorbeeld van de traditionele Amerikaanse stijl, het is rond en bestaat uit alleen twee letters van de naam als demonstratie van eenvoud wat de kern van de t-up stijl. Het tweede roze piece is in moderne stijl, het is rond maar letters zijn gedeeltelijk verenigd. Een vaak gebruikt onderdeel van t-ups zijn druppels, hier geplaatst tussen de letters I en E in plaats van aan het eind wat gebruikelijker is. Een ander niet-traditioneel onderdeel is valschaduw. In het derde piece kunnen we een mengsel van oude en nieuwe stijlen zien. De piece is grotendeels rond met enkele vlakke gedeeltes en scherpe hoeken. Twee kleuren zijn ongewoon voor t-ups niettemin aan het eind staat een traditioneel druppel met een tag van het jaar erin. Opzettelijk schuine plaatsing van het piece trekt onze aandacht.

Afbeelding 5

Een volledig ander gebruik van de ruimte kunnen we zien op de afbeelding zes. De grijze ventilatieschacht van het metrosysteem staat op heel drukke plaats aan de grens tussen Oude en Nieuwe Stad, dichtbij het Masaryksstation en daarom is voor writers heel aantrekkelijk. Het A! piece is een voorbeeld van de Praagse stijl in van t-up vorm. De vormgeving is scherp en vlak, in het algemeen lijkt het piece heel iconisch maar simpel tegelijkertijd. Nog een voorbeeld van deze stijl zijn twee t-ups op de afbeelding

zeven. Deze muur staat in het park dichtbij het Centraal Station. Naast de t-ups bevindt zich een **chrome-piece** in de klasieke Berlijnse stijl. Interessant en belangrijk in graffiti is het fenomeen van cummulatie. Met andere woorden de eerste beginnende piece trekt andere aan. Dit kunnen we goed zien op de afbeelding acht, deze muur staat op de kade dichtbij het gebouw van foto afbeelding. TCS crew wiens pieces op deze afbeelding staan, is sterk op moderne de Berlijnse stijl gericht. Een typisch voorbeeld van de moderne Berlijnse stijl is TCS piece op de afbeelding negen. De moderne Berlijnse stijl wordt anti- stijl genoemd. Het vorm van letters is in deze stijl opzettelijk ongepast en lastig, in deze geval kunnen we dit het best zien aan de S letter. Slordige fillin en onnatuurlijke schaduwen versterken het diletantistisch gevoel van deze stijl.

Afbeelding 6

Afbeelding 7

Afbeelding 8

Op de afbeelding negen trekt als eerste aandacht de TCS piece door zijn lelijkheid. Maar op de linkere kant van de muur staan ook twee street art **stencils**. Het blauwe stencil is helaas beschadigd, de tweede verbeeldt Tsjechische ex-president Václav Havel. Het idee van dit piece is interessant maar we kunnen zien dat de kwaliteit slecht is. Politieke street art is in Tsjechië geen uitzondering. Tijdens Sovjet-bezetting stonden

in de straten leuzen als: *Lazer op, Russische soldaten!* Boven het zwarte stencil hangt een installatie van echt televisietoestel met bleekrood beeldscherm. Hier wordt de houding van enkele writers goed zichtbaar omdat op het toestel een FC tag staat. Het opschrift SPIRIT IS IMMORTAL kunnen we ook als street art beschouwen.

Afbeelding 9

Boven de t-ups op de afbeelding zeven hangen twee posters. In de context van twee grote t-ups en een chrome-piece moeten ze natuurlijk ook groot zijn om de aandacht te kunnen trekken. Een deel van de rechte poster gedeeltelijk bedekt een t-up, dit kunnen we beschouwen als negatieve houding sommige street art kunstenaars tegenover orthodoxe graffiti. Op de tien staat behalve tags een poster van de Praagse Golem. Deze poster kunnen we zien in een nauwe straat van Oude Stad. Dit is een goed voorbeeld van het gebruik van de omgeving in combinatie met lokale legende. Street art hoeft niet alleen stencils en posters zijn, afbeelding elf laat het zien. In een hoek van Wenceslausplein kunnen we deze mozaïek vinden. Vanwege de leeftijd en weersinvloeden werd de mozaïek een beetje beschadigd maar er zijn geen tags overheen gemaakt. Dankzij de plaatsing op een drukke plek en zijn bewerkelijkheid krijgt deze installatie respect van writers. Onder de mozaïek zien wij een kleine poster met als onderwerp het geestje. Verschillende kinderachtige dieren of geesten zijn als onderwerp

van posters of stickers heel populair motief. Motieven zoals deze zijn vaak herhalend en vooral stickers worden als tags gebruikt. Hoofdzakelijk in het centrum worden verkeersborden volgeplakt met stickers zoals op de afbeelding twaalf.

Afbeelding 10

Afbeelding 11

Afbeelding 12

5.3 De huidige productie in de stadsbuurt Žižkov

De houding van Praagse writers kunnen wij het beste zien in de Žižkov wijk. Het boheemse karakter van de wijk wordt door de hoeveelheid graffiti duidelijk aangetoond. Wanneer men de Praagse snelweg onderdoor gaat, zie men al een verschil met het centrum. In tegenstelling tot het centrum wordt Žižkov meer op graffiti dan street art georiënteerd. Behalve alomtegenwoordige tags en t-ups zijn in de straten van Žižkov ook grootschallige chrome-piece's te zien. De nadruk op de verspreiding van een naam ligt, is hier letterlijk op elke hoek zichtbaar. Bijna alle huizen in de straten van tram of buslijnen zijn met tags bedekt. Hoewel Žižkov niet zo aantrekkelijk is voor toeristen als het centrum, kunnen wij hier ook buitenlandse sporen vinden.

Afbeelding dertien is een heel duidelijk voorbeeld van hedendaagse Praagse stijl die geïnspireerd werd door de Duitse stijlen uit hoofdzakelijk Dortmund en Düsseldorf. Letters zijn goed leesbaar en relatief vlak, nadruk ligt duidelijk op de vorm omdat

letteren een dikke outline hebben. Het piece vult het hele vlak van de muur, daarom lijkt het piece in overeenstemming met omgeving. Deze factoren laten het piece goed opvallen niet alleen voor voetgangers omdat dit gebouw bij tramlijn staat. Boven de piece zit een tag van de Duitse writer Bamboo.³⁴

Afbeelding 13

Drukke plaatsen zijn voor writers heel aantrekkelijk, dit bewijzen de afbeeldingen veertien tot achttien. Alle deze piece's bevinden zich in de nabijheid van tramhalte Husinecká en voetbalstadion dus aantallen mensen gaan elke dag voorbij. Het TCS chrome-piece is een interessant mengeling van de oude en moderne Berlijnse stijl. De TCS crew krijgt veel respect in Praag. In tegenstelling tot het TCS piece op foto tien zijn de letters regelmatig maar de fill-in en vooral de twee **outlines** van de letters zijn opzettelijk heel onscherp en slordig. De T-up in de letter T werd gemaakt door een toy. Aan de slagen van deze t-up kunnen we zien dat de writer de cap niet behoorlijk kan gebruiken. Boven het grote chrome-piece zit een makkelijke contourpiece ILL, ook in Berlijnse stijl. Net als bij het chrome-piece kunnen we zien dat de letters niet dezelfde richting uit wijzen. Eenzelfde manier van lettervormen en richting kunnen we vinden in de chrome SYT op afbeelding vijftien maar hier ligt duidelijk meer nadruk op helderheid van outline. EK t-up op de rechter kant heeft de typische Amerikaanse stijl. Afbeelding zestien is een prachtig voorbeeld van respect in de graffiti scene omdat de

³⁴ Zie Bamboo op [tumblr.com](https://www.tumblr.com/search/bamboo%20graffiti)
<<https://www.tumblr.com/search/bamboo%20graffiti>>

pieces ROCK en LFOR zeker meer dan vijftien jaren oud zijn, daarom zijn ze als old school te beschouwen. Vooral op het LFOR piece kunnen we de oudere Praagse stijl zien. Elk karakter draagt bij aan het piece als geheel. De lettervormen hebben zuivere outlines en schaduwen, een **backline** van bellen maakt dat het piece heel complex maar tegelijkertijd ook eenvoudig is. Op de afbeelding zeventien en achttien zien we een cummulatie van t-ups, op foto negentien duidelijk met opzet omdat de pieces dezelfde kleuren hebben.

Afbeelding 14

Afbeelding 15

Afbeelding 16

Afbeelding 17

Afbeelding 18

Vieze en akelige plekken zijn voor graffiti een aantrekkelijke omgeving, eigenlijk kunnen we zeggen dat de lelijkheid van een plaats mede wordt veroorzaakt door graffiti. Wij kunnen alleen vermoeden hoe een bepaalde plaats er zonder graffiti zou uitzien. Dit is goed zichtbaar op de afbeeldingen negentien tot drieëntwintig, deze locatie bevindt

zich bij de bushalte U Památníku. De pieces op foto twintig zijn drie andere voorbeelden van hoe Duitse stijlen er tegenwoordig kunnen uitzien. Het ABLER piece is heel vlak en regelmatig. Een uitzondering vormt de letter L, die bederft de integriteit van het piece en zou aandacht moeten trekken. Bij het UCHYLS piece is achtergrond en backline belangrijk. Het KiS piece is een ander voorbeeld van hoe de moderne Berlijnse stijl er uit kan zien dankzij een slordige outline. Bovendien is deze plek boven op een dak. Voor writers is dit heel waardevol vanwege het risico. Op foto eenentwintig zien we behalve graffiti ook een paar street art stukken. Een poster met als motief de Praagse Golem die ook in het centrum was, werd hier meermaals geplakt om aandacht te trekken. RETRO MUSIC HALL en TRAFACĀKA zijn helaas alleen advertenties. De blauwe installaties zitten op opvallend hoge plekken. Voor zulke hoge en grote plekken zijn eenvoudig te maken latex pieces geschikt, dit kunnen we zien op de foto's eenentwintig en tweeëntwintig. Het grote voordeel van latexverf is de prijs die het mogelijk maakt een groot piece goedkoop te creëren.

Afbeelding 19

Afbeelding 20

Afbeelding 21

De AWAY t-up op afbeelding tweeëntwintig is ongetwijfeld geïnspireerd door Amerikaanse t-up stijlen maar het MARIO piece links is een interessant mengsel van stijlen. De letters ARIO hebben een traditionele Amerikaanse vorm maar de hoofdletter M is heel anders. De wijze waarop de letters in dit piece samenwerken is meer dan opvallend. De SHOW chrome kan zijn geïnspireerd door de jongere Amerikaanse maar ook de Amsterdamse stijl die op elkaar lijken..

Afbeelding 22

Hoewel de meerderheid van de Praagse scene door Duitsland of de Verenigde Staten wordt beïnvloed, vinden we ook enkele writers wiens inspiratie uit Spanje of Latijns-Amerika komt. De t-ups op de afbeeldingen drieëntwintig en vierentwintig zijn hiervan bewijzen. Voor deze stijlen is de lettervorm minder belangrijk. Nadruk wordt op de algemene indruk van het piece gelegd en typisch is de speelsheid. Dit kunnen wij heel goed zien op de RO t-up op foto vierentwintig. Een ander voorbeeld hiervan is PLEB op foto vijfentwintig. De SKER t-up is een voorbeeld van de Amerikaanse stijl met Europese elementen, in dit geval valt de letter R uit de toon omdat hij hoekig is.

Afbeelding 23

Afbeelding 24

We blijven bij t-ups, op afbeelding vijftintig zien we er twee in de Amerikaanse stijl. Belangrijk is dat de t-ups op een vrachtwagen gemaakt zijn. Deze trend is in Praag

relatief nieuw. Het gebruik van vrachtwagens als een plek voor graffiti is uit Parijs gekomen als vervanging van de metro omdat de metro in Parijs te goed bewaakt wordt. Vrachtwagens hebben genoeg ruimte om een piece te creëren en tegelijkertijd rijden ze door een stad zoals een metro. Amerikaanse invloed is ook duidelijk te zien op het piece op foto zesentwintig. De eenvoudige, bijna kinderachtige stijl is typisch voor het absolute begin van graffiti in New York.

Afbeelding 25

Afbeelding 26

Afbeelding zevenentwintig tot negenentwintig tonen de Praagse agressie. De T-ups op afbeelding zevenentwintig lijken misplaatst op het gebouw met houten galerij. Deuren in Praag lijken vaak op die op foto achtentwintig. PRaLL en SPENZR zijn Berlijnse writers³⁵, in de KiSS tag kunnen wij dezelfde invloed opmerken als bij de tags op foto's drie of vier. De rode NU.TOP tag toont de algemene houding van de crew tot lettervormen en vooral compositie, dit kunnen we ook zien bij het chrome-piece op foto veertien. Een manier waarop tags aandacht kunnen trekken is door lelijkheid op brutale plekken, zoals afbeelding negenentwintig laat zien. Merkwaardig is de groene CANSEr tag die een interessante combinatie is van pure kalligrafie en een agressieve graffiti houding. De moderne Berlijnse invloed wordt vertegenwoordigd door de DZR tags. De SICOER tag is vergelijkbaar met de NU.TOP op de vorige afbeelding.

Afbeelding 27

35

Zie prall op [tumblr.com](https://www.tumblr.com)

<<https://www.tumblr.com/tagged/prall>>

Afbeelding 28

Afbeelding 29

6. Amsterdam

6.1 Architectuur van het centrum en de stadsbuurt De pijp

Er is bewijs dat het grondgebied van Amsterdam reeds 4600 jaar geleden werd bewoond, dus in het stenen tijdperk. De grootste stadsuitbreidingen is Amsterdam in de zeventiende eeuw, ook Gouden Eeuw genoemd, doorgedaan. Uit die tijd stamt de bekende grachtengordel die vanaf 2010 op de UNESCO-Werelderfgoedlijst staat. De architectuur verschilt in zijn buurten en natuurlijk volgens ouderdom. *Kenmerkend voor Amsterdam is dat de stadia in de groei van de stad nog duidelijk zijn te herkennen in het stadsbeeld – zowel in de contrasten tussen de verschillende stadsdelen als in de afzonderlijke gebouwen die een brug slaan naar het verleden.*³⁶ Daarmee wordt duidelijk dat vooral het centrum architectonisch heel verschillend is. Voor het doel van deze scriptie richt ik me in de beschrijving van het centrum daarom op de belangrijkste gedeeltes.

Een belangrijke gebouw dat ongetwijfeld met een grote deel beïnvloed het uiterlijk van de stad is het gebouw van Amsterdam Centraal. Het gebouw staat op het Stationseiland en het is een van de drukste stationen in Nederland. Het station is gebouwd in 1889 naar ontwerp van P.J.H. Cuypers en A.L. van Gendt. P.J.H Cuypers ontwierp ook Rijksmuseum daarom het station op lijkt.³⁷

De binnenstad is de oudste gebied van de stad, oorspronkelijk lag hier de middeleeuwse haven. *Architectonisch gaat de binnenstad terug tot de zeventiende eeuw - enkele uitzonderingen, zoals de Oude Kerk en de Olofskerk, daargelaten. Eerdere bebouwing is vervangen of bij grote stadsbranden verloren gegaan. Ook in latere eeuwen is er flink gebouwd. Zo stamt de Stationsomgeving uit de jaren rond de wisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw. Deze bebouwing wordt inmiddels ook als belangrijk erfgoed erkend. De Amsterdamse binnenstad staat dan ook terecht op de kandidatenlijst van Werelderfgoed van de Unesco.*³⁸ Een belangrijke plaats in de binnenstad is zeker de Dam waar het Koninklijk Paleis in classicistische stijl en de Nieuwe Kerk staan. De binnenstad is echt gericht op toerisme. Daarom bevindt zich hier

³⁶ Zie *arcam.nl* [online]. Geciteerd op 24 april 2017 van <<http://www.arcam.nl/amsterdam-een-korte-geschiedenis/>>

³⁷ Zie *wikipedia.org* [online]. Geraadpleegd op 24 april 2017 van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Station_Amsterdam_Centraal>

³⁸ Zie *architectuuramsterdam.nl* [online]. Geciteerd op 24 april 2017 van <<http://architectuuramsterdam.nl/content/centrum>>

de grootste concentratie van toeristische ondernemingen. Dit is veroorzaakt onder andere door De Wallen – de wereldberoemde rose buurt. De binnenstad wordt begrensd door de Singelgracht en de Kloveniersburgwal.

Het deelgebied 1011³⁹ behoort ook tot de oudste Amsterdamse bebieden, aan de westzijde ligt de grens aan Kloveniersburgwal. De oostelijke grens leidt langs de Nieuwe Herengracht. In dit gebied kunnen we de oudste maar in de omgeving van het Oosterdokeiland ook de nieuwste architectuur zien. *Het Oosterdokeiland wordt gekarakteriseerd door moderne architectuur en een weids uitzicht over de historische binnenstad en het IJ. Het Waterlooplein en de Nieuwmarkt zijn woonbuurten, maar trekken ook steeds meer bezoekers van binnen en buiten de stad. De markten, horeca en winkeltjes zorgen voor veel reuring en levendigheid.*⁴⁰ Op Meester Visserplein staat een van de belangrijkste joodse monumenten in Nederland – Portugese Synagoge die domineert de omringende gebouwen. Mokum is de bekende Jiddische naam voor Amsterdam. *Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog woonden er 70.000 Joden in Amsterdam, het "Jeruzalem van het Westen". De oorlog heeft veel vernietigd, maar in Amsterdam en de directe omgeving is nog een groot aantal overblijfselen dat herinnert aan het eertijds bloeiende Joodse leven.*⁴¹

Aan de westzijde van de grachtengordel zijn de grachten kenmerkend breed. In dit gebied bevinden zich verschillende musea als het Bijbels Museum, het Anne Frank huis, het Grachten huis en het Amsterdam Cheese Museum. Het is ook een horecagebied met aantrekkingskracht op toeristen.

De Jordaan buurt ontstond in de zeventiende eeuw als een arbeidersbuurt. De straten liggen op de plaats van oudere wegen, daarom hebben ze een onregelmatige oriëntatie in vergelijking tot de rest van de stad. Enkele grachten werden in de negentiende eeuw dichtgemaakt en in de twintigste eeuw werden veel ondeugdelijke huizen vervangen door moderne gebouwen. Dit maakte De Jordaan heel exclusief en een van de duurste stadsbuurten in Amsterdam. Tegelijkertijd behield de buurt zijn typische atmosfeer.⁴²

³⁹ 1011 is de postbode van het gebied

⁴⁰ Zie *amsterdam.nl* [online]. Geciteerd op 24 april 2017 van <<https://www.amsterdam.nl/centrum-1011/buurtbeschrijvingen/>>

⁴¹ In: STOUTENBEEK J., VIGEVENO P. *Joods Amsterdam*, omslag

⁴² In: PODHORSKÝ M. *Průvodce městem Amsterdam*, p. 89.

Zuidwaarts vanuit het centrum ligt de stadsbuurt De Pijp. De stadsbuurt wordt begrensd door de Ruysdaelkade, de Stadhouderskade, de Amstel en de Josef Israëlkade. In de tweede helft van de negentiende eeuw moest Amsterdam uitbreiden vanwege de groeiende bevolking. Volgens het oorspronkelijk plan van ingenieur Jacobus van Niftrik was de buurt bedoeld als “tweede centrum” met brede boulevards en luxueuze villa’s. Volgens het plan was midden in de buurt, in plaats van het Sarphatipark, het Centraal Station gedacht. Maar de werkelijkheid liep anders. Het plan van Niftrik verviel en was vervangen met het plan van Jan Kalff.⁴³ *Het invullen van de bebouwing liet Kalff over aan de vrije markt, die vooral bestond uit kleine 'eigenbouwers' die met geleend geld werkten en die snel winst wilden maken. Ze bouwden met de goedkoopste bouwmaterialen, wat wel revolutiebouw genoemd wordt. Waar de naam de Pijp vandaan komt, is onduidelijk.*⁴⁴ Een van de goedkoopste materialen is baksteen die typisch is voor de stijl van de Amsterdamse school. Daarom zien we in De pijp veel gebouwen in deze stijl. Als voorbeeld kan ik het wooncomplex op het Thérèse Schwartzplein of de Heineken Brouwerij op de Stadhouderkade noemen.

Vandaag de dag is De Pijp een levendige kosmopolitische wijk met een bohemse atmosfeer. De inwoners zijn meestal studenten, kunstenaars of immigranten. In de straten zijn veel cafés, eethuisjes en bars.

Vandaag de dag is De Pijp levende kosmopolitische met bohemse atmosfeer. De inwoners zijn meestal studenten, kunstenaars of immigranten. In de straten zijn veel café’s, eethuisjes en bars. De atmosfeer van De pijp is het meest tastbaar op de Albert Cuypmarkt, de grootste Amsterdamse markt.⁴⁵

⁴³ Zie *architectuuramsterdam.nl* [online]. Geraadpleegd op 26 april 2017 van <<http://architectuuramsterdam.nl/node/81>>

⁴⁴ Zie *architectuuramsterdam.nl* [online]. Geraadpleegd op 26 april 2017 van <<http://architectuuramsterdam.nl/node/81>>

⁴⁵ In: PPODHORSKÝ M. *Průvodce městem Amsterdam*, p. 139

6.2 Huidige productie in het centrum

De exposities van Yaki Kornblit hebben de hele Nederlandse scene sterk beïnvloed in de voorafgaande jaren. In Amsterdam probeerde men niet om een eigen originele stijl te creëren. Vooral oudere writers adopteerden de stijl maar ook de houding van het New Yorkse model. De scene heeft zich natuurlijk ontwikkeld in de jaren maar vooral de houding blijft dezelfde tot vandaag. In de straten zijn ook relatief veel street art pieces te zien. Vooral in het centrum is er een mengeling van lokale en buitenlandse graffiti. Dit is veroorzaakt door het grote aantal coffeeshops die aantrekkelijk zijn voor kunstenaars in het algemeen wereldwijd

De New Yorkse stijl kunnen we als archetype van graffiti beschouwen. Een stijl die men zich voorstelt bij het horen van het woord graffiti. De nadruk ligt op de algemene indruk van een piece en niet zo sterk op de lettervorm. Hoewel de Amsterdamse writers op verspreiding van de naam gericht zijn, kan hun houding worden beschreven als niet zo brutaal wat plaatsing betreft.

Het centrum is voor writers aantrekkelijk dankzij het grote aantal kijkers maar de CCTV bewaking is scherp en writers hebben weinig tijd om een full color piece te maken. Daarom zien we in het centrum vooral tags en t-ups. Voor deze werken zijn kleine nauwe straatjes geschikt. De camerabewaking wordt meestal op de drukke plaatsen gericht. Bovendien kunnen de nauwe donkere straten het aspect van viesheid dienen. Op afbeelding dertig kunnen we de t-up zien die op de hoek van de Nieuwezijds Voorburgwal en de Nieuwezijds Armsteeg zit. De lettervorm is rond en typisch voor de New Yorkse stijl. Over het piece zijn agressief vreemde tags geplaatst als belediging van de auteur. Daardoor wordt beef tussen deze twee writers aangenomen. In Amsterdam kunnen we dit tamelijk vaak zien. De meeste tags in de omgeving zijn ook in de New Yorkse stijl. De letters in deze zijn meestal verenigd en de tags lijken heel vlak. Een prachtig voorbeeld hiervan is afbeelding eenendertig. Het uiterlijk van een nauw volgespoten straatje kunnen we op afbeelding tweeëndertig bekijken. In dit geval is het de Treeftsteeg tussen de Herengracht en de Singel.

Afbeelding 30

Afbeelding 31

Afbeelding 32

We blijven bij tags. Op afbeelding drieëndertig is het verschil tussen New Yorkse en Berlijnse tags het best zichtbaar. De tags die geschreven zijn met een viltstift zijn duidelijk New Yorks. De gele tag NC17 AYBEE en witte tag FUTA zijn nieuw Berlijns. Agressief en brutaal gebruik van de ruimte in combinatie met slordige slagen zien we bij de witte tag over de deurpost wat ook typisch nieuw Berlijns is. Afbeelding vierendertig is een andere mengeling van Berlijnse en New Yorkse tags. Omce is een van de meest actieve Amsterdammers van vandaag die enkele elementen van zijn stijl uit Duitse stijlen adopteerde hoewel de New Yorkse link nog steeds zichtbaar is. De typisch Berlijnse stijl zien we bij de rode tags. Een Nederlandse specialiteit staat op foto zesendertig. Writers hebben opgemerkt dat de alomtegenwoordige bakfietsen over genoeg ruimte beschikken voor tags. Ietwat overdreven geformuleerd kunnen we zeggen dat bakfietsen een soort metro of vrachtwagens zijn omdat ook zij door de stad rijden. Aan de oranje RAPLHP V.T. tag is de Duitse invloed zichtbaar. De EA tag is meer New Yorks net als de gele tags.

Afbeelding 33

Afbeelding 34

Afbeelding 35

Behalve t-ups kunnen we in het centrum ook andere pieces vinden. Meestal zijn ze kleiner dan de VT en MECCA chrome-pieces op afbeelding zesendertig. We zien dat het VT piece vlak en simpel is dus de Duitse invloed is duidelijk. De letters bij het MECCA piece zijn rond met gedeeltelijk verenigde letters maar tegelijkertijd is het ook simpel dus een bepaalde stijl is hierbij niet herkenbaar. Het kleine DPS piece is relatief rond en de letters hebben dezelfde richting, hierbij komt de invloed dus uit Berlijn maar misschien ook Praag. De pieces bevinden zich op de Korte Prinsengracht. Belangrijk is dat ze niet op straat zitten maar in een doorgang. Net als de nauwe straatjes is deze doorgang donker en daarom geschikt voor graffiti. Op afbeelding zevenendertig zien het wereldwijd populaire gebruik van rolluiken. Het piece gebruikt alleen de ruimte van de rolluik, gewoonlijk zien we dit gebruik bij t-ups. De letters zijn vlak en de New Yorkse stijl hierbij duidelijk. Andere pieces in de typische New Yorkse stijl zien we op afbeelding achtendertig. De pieces zitten op het Oosterdok. Het EAS chrome-piece heeft letters typisch voor New York in de jaren tachtig. WHY boven EAS is een beetje meer Duits dankzij de gloeing. Een uitzondering is het FIDEL piece rechts. Hierbij kunnen we de invloed uit Parijs duidelijk herkennen. De letters zijn goed leesbaar en de vorm is geïnspireerd door de t-up stijl en met toegevoegde schelmachtige elementen. De beroemdste vertegenwoordiger van Parijs is Horfe⁴⁶ In de

⁴⁶ Zie *Horfe* op
<<https://www.tumblr.com/tagged/horfe>>

binnenstad zien we maar heel weinig grote pieces die in de nauwe straten brutaal lijken hetgeen tegen de houding van de Amsterdamse writers gaat. Een uitzondering hierop staat op afbeelding negenendertig. Het VT chrome-piece in de New Yorkse stijl zit in de Spuistraat. De grootte van het piece lijkt brutaal en agressief ten opzichte van de omgeving maar het idee is begrijpelijk omdat het gebouw bij de tramlijn staat.

Afbeelding 36

Afbeelding 37

Afbeelding 38

Afbeelding 39

In het centrum kunnen we veel verschillende street art pieces bekijken. Het meest wordt street art vertegenwoordigd door de stickers die we letterlijk op elke hoek kunnen vinden. Street art is heel divers, allerlei soorten treffen we aan in de straten van het centrum. Als een goed voorbeeld ervan kan afbeelding veertig uit de Eggertstraat dienen. De grote poster met een motief van een schedel trekt onze aandacht als eerste dankzij het gebruik van de kleine ruimte tussen de deur en het winkelraam. Eronder zit een stencil met een motief van een poes. De houding van orthodoxe writers hoeft niet agressief tegen treet art te zijn. Dit toont de rode tag die gevoelig om het stencil loopt. De stickers bezitten alleen een zwart oppervlak. Een alleenstaande kleine sticker kan moeilijk de aandacht trekken daarom zien we vaak veel stickers bij elkaar op een bepaalde plaats. In dit geval lijkt het bovendien passend bij de andere street art stukken. De agressieve houding van writers aan de andere kant is te zien op afbeelding eenenveertig. Hier zien we tags over een poster bij de Bloemenmarkt. Street art heeft vaak een slim en grappig idee zoals op afbeelding tweeënvierdig uit de Spuistraat te zien is. Het stencil maakt een knap woordgrapje Bloodymir Putin uit de naam van de Russische president. Knap en simpel is ook de afbeelding van een poes onder het stencil. Street art heeft soms ook een agressief karakter in de houding tot graffiti. Dit kunnen we goed op foto vierenveertig zien van de Oudezijds Voorburgwal. Enkele auteurs van street art beschouwen tags als vandalisme daarom hebben ze geen probleem

om erover heen te gaan. Veel van de stickers op deze foto kunnen we in de hele stad aantreffen. Soms is het moeilijk te bepalen of het street art of graffiti is. Precies dit is het geval bij het character op afbeelding drieënveertig. Het character staat alleen zonder een bijbehorend piece dus typisch een voorbeeld van een street art. Aan de andere kan behoort bij het character de tag van de WHY crew wiens piece we kunnen zien op afbeelding achtendertig. De slagen van de auteur zijn energiek en er hoort een bubbel bij het character. Dit geval op de Nieuwe Foeliestraat kunnen we als mooie ontmoeting van street art en graffiti beschouwen. Een tegenovergesteld geval kunnen we op afbeelding vierenviertig zien. Writers gebruiken vaak stickers als een ruimte voor tags. Vaak kunnen we ook piepkleine pieces in de vorm van een sticker zien.

Afbeelding 40

Afbeelding 41

Afbeelding 42

Afbeelding 43

Afbeelding 44

6.3 De huidige productie in de stadsbuurt De Pijp

In de stadsbuurt De Pijp verschijnen voornamelijk pieces van lokale writers en street art auteurs. De buurt heeft een perfect stedelijk karakter voor graffiti dankzij de bakstenen huizen en relatief nauwe straten. Writers maken zich geen zorgen om de botsing van hun werk met monumenten omdat de buurt niet zo oud is. Daarom zien we in De Pijp

pieces in verschillende stijlen en maten. In tegenstelling tot het centrum verchijnen hier minder buitenlandse pieces.

Op afbeelding vijfenveertig zien we op de hoek van de Rustenburgerstraat en Amsteldijk de chrome-pieces V.T. en P!RATE. De VT crew is ogenschijnlijk een van de sterkste crews in Amsterdam vandaag en hierbij tonen ze weer de New Yorkse stijl. Het kleinere piece rechts is ook in de New Yorkse stijl. De grootte van de pieces in combinatie met gebruik van het dak trekken onze aandacht. Als tweede merken we t-ups op. Weer zijn ze in de New Yorkse stijl. Een andere voorbeeld van de klassieke New Yorkse stijl is het DVS! chrome-piece op afbeelding zesenvieftig. Het SOJA piece links is meer Europees, vooral dankzij de vloeiende letters. Een buitengewoon full color piece zit op dezelfde plaats in de Diamantstraat. Het piece op afbeelding zevenenveertig is uitzonderlijk groot en kleurrijk met mooie bubbelachtergrond. Het is een prachtig voorbeeld van de klassieke sierlijke New Yorkse stijl. Binnen de scene krijgt een piece als dit grote waardering dankzij de ingewikkeldheid in combinatie met zuiverheid en de plaatsing. Een ander voorbeeld van de klassieke New Yorkse stijl zien we op afbeelding achtentig. Het piece is ogenschijnlijk door dezelfde auteur gemaakt als het EAS piece op foto negenveertig. Weer zien we hier het populaire gebruik van een rolluik. Dit piece zit op de hoek van de Govert Flinckstraat en de Eerste van der Helststraat. Op foto tweeënvijftig zien we een ander VT piece, hier in het Sarphatipark, ook in de New Yorkse stijl.

Afbeelding 45

Afbeelding 46

Afbeelding 47

Afbeelding 48

Agressieve grootschalige tags vinden we in De Pijp niet. Een uitzondering staat op afbeelding negenenvestig. Verspreiding van de naam op deze manier is geen typische *modus operandi*⁴⁷ voor de Amsterdamse writers. Aan de andere kant zien we dat de lettervorm wel typisch is voor Amsterdam. Ter vergelijking afbeelding vijftig. De OMCE tag heeft vergelijkbare ronde letters als de FOFS tag op de vorige afbeelding. Aan de andere kant zijn de letters in de OMCE tag verbonden en daardoor is de tag complex maar ook leesbaar. Heel complexe en sierlijke tags zijn typisch voor Parijs. In de OMCE tag zien we de traditionele basis uit New York met invloeden uit Parijs. De Blauwe tag AIZE onderaan kunnen we als typisch New Yorks beschouwen. De letters staan dicht bij elkaar maar de tag als geheel lijkt minder complex. Op de volgende afbeelding staan andere tags vooral in de New Yorkse stijl. Een ander typisch voorbeeld van een New Yorkse tag is de witte tag AGAIN op de volgende afbeelding uit de Ruysdaelkade. De meeste tags op afbeelding eenenvijftig hebben de New Yorkse basis. Een uitzondering is de roze tag FUMS. Hierbij zien we dat de letters meer verwijderd staan en de Duitse invloed dus sterker is.

⁴⁷ Een karakteristiek gedrag van de dader

Afbeelding 49

Afbeelding 50

Afbeelding 51

Ook in De Pijp zien we een groot aantal t-ups. Deze simpele pieces zijn geschikt voor de drukke plaatsen waar de writers minder tijd voor hun prestatie hebben. Een klassieke t-up de op de Albert Cuypmarkt staat op afbeelding tweeënvijftig. De lettervorm is rond, weer typisch New Yorks. Het piece vult de ruimte tussen de deur en het raam. In combinatie met een bakstenen muur lijkt het traditioneel New Yorks. T-upletters zijn gewoonlijk rond maar op afbeelding drieënvijftig zien we dat de letters hoekig zijn. Kenmerkend voor New Yorkse t-ups is dat de letters volgens eenzelfde patroon staan. Een ander voorbeeld van de New Yorkse t-up staat op afbeelding vierenvijftig in de eerste Jan van der Heijdenstraat. Een verschillende stijl zien we bij de t-up op afbeelding vijfenvijftig in de Govert Flinckstraat. De lettersvorm is hierbij minder uniform en de piece lijkt geheel meer dertel. De vergelijkbare stijl kunnen we bij de PLEB t-up op de foto vierentwintig zien.

Afbeelding 52

Afbeelding 53

Afbeelding 54

Afbeelding 55

En mengsel van t-up stijl en street art vinden we op een rolluik op de Albert Cuypstraat, afbeelding zesenvijftig. Weer is het een alleenstaand karakter met de nadruk op eenvoud. Belangrijk is dat er geen tags tot het karakter behoren. Waarschijnlijk is dit

character typisch voor de auteur die het als een tag gebruikt. Hetzelfde zien we op zevenenvijftig. Het eenvoudige character van een vogel kunnen we in heel Amsterdam aantreffen. In dit geval is de street art stijl meer zichtbaar dan bij het character op de vorige afbeelding dat meer een graffiti stijl heeft. De muren van grachten bieden meer dan genoeg ruimte voor graffiti en street art. Daarom is het verrassend dat we op deze muren maar weinig pieces kunnen vinden. Het probleem zit waarschijnlijk in de toegankelijkheid van deze plekken. Een uitzondering zien we op afbeelding achtenvijftig. Het piece is tamelijk groot en het is slim geplaatst bij de brug van de Ceintuurbaan op de Ruysdaelkade. Het piece heeft een klassiek street art motief van een kabouter. Het opschrift is helaas slechts gedeeltelijk leesbaar vanwege de boot die voor het piece ligt. De letters lijken uit een krant te zijn gesneden. Als preventie tegen tags zien we, niet alleen in De pijp maar ook in het centrum, de meest aantrekkelijke plekken zoals rolluiken of deuren met een legaal street art piece bedekt. Een voorbeeld hiervan kunnen we zien op afbeelding negenenvijftig in de Govert Flinckstraat. Het schrift maakt geheel deel uit van het totaal. Een heel simpel lettertype dat langzamerhand verdwijnt in de vele punten. De kleur van de achtergrond past in de omgeving. De preventie werkt niet altijd zoals te zien is op afbeelding zestig in dezelfde straat als het rolluik op de vorige afbeelding. We kunnen zien dat over het piece een grote VT tag staat. Een street art piece dat beschadigd werd door tags kunnen we in Amsterdam tamelijk vaak zien. Op de foto eenenzestig staat de poster met heel traditioneel motief – de rat. Een van de eerste street art kunstenaars was Blek le Rat⁴⁸ uit Frankrijk. Hij begon zijn stencils met het motief van een rat te maken in het begin van de jaren tachtig. Voor de Amsterdamse street art is ook speelsheid typisch. Dit is goed zichtbaar op afbeelding tweeënzestig. De manier waarmee de auteur de ruimte van het oplaadpunt gebruikt is slim en grappig. Door de maatschappij worden pieces als deze makkelijk geaccepteerd..

⁴⁸ Zie *Blek le Rat* op
<<http://bleklerat.free.fr/>>

Afbeelding 56

Afbeelding 57

Afbeelding 58

Afbeelding 59

Afbeelding 60

Afbeelding 61

Afbeelding 62

7. Conclusie

De graffitiscenes in Amsterdam en Praag hebben een grote ontwikkeling ondergaan maar de Amsterdamse graffitiscene heeft een langere geschiedenis. Het begin van graffiti had in beide steden een vergelijkbare basis. De eerste writers waren in beide steden meestal punkers. De eerste generatie Amsterdamse writers kan echt punk worden genoemd. Vanaf de jaren tachtig wordt de graffitiscene sterk met de hiphopsubcultuur verbonden dankzij de exposities van Yaki Kornblit. In de houding van de writers was dit moment een breekpunt waarna alles uit de punttijd vergeten werd. De Praagse graffitiscene heeft geen breekpunt in de houding van writers gehad. De invloed van de hiphopsubcultuur intensiveerde langzamerhand maar beide subculturen ontwikkelden zich voor lange tijd samen.

De exposities van de New Yorkse writers hebben de ontwikkeling van de Amsterdamse stijl sterk beïnvloed. We kunnen zeggen dat de Amsterdamse writers de New Yorkse stijl hebben overgenomen. In Praag hebben in het begin de writers uit Duitsland de grootste invloed gehad. In Praag werd een poging gedaan om een eigen Praagse stijl te ontwikkelen.

Vandaag de dag kunnen we zeggen dat de erfenis van het begin nog steeds geldt in beide steden hoewel het aantal stijlen gegroeid is. De hoofdstroming van de scene in Amsterdam bleef op New York gericht terwijl de meeste writers in Praag door Berlijn en de rest van Duitsland beïnvloed bleven. De Praagse houding kunnen we definiëren als agressiever tegen de omgeving terwijl de Amsterdamse houding agressiever is binnen de scene. De keuze van de plaatsing in combinatie met de lelijke nieuwe Berlijnse stijl kan de Praagse houding aantonen. Het aantal pieces in Amsterdam met vreemde tags erin toont de agressie aan binnen de scene.

In Amsterdam kunnen we veel meer street art pieces zien dan in Praag. De street art in Amsterdam is heel inventief in het gebruik van ruimte en vorm. In Praag is de kwantiteit van de street art pieces veel lager en de vormen zijn beperkter.

De vergelijking in deze scriptie is geen objectieve beschrijving van de gehele graffitiscenes in beide steden die zich vandaag ontwikkeld hebben. De scriptie besteedt geen aandacht aan de graffiti op treinen. De beschrijvingen van de pieces worden door het perspectief van de auteur beperkt. De scriptie dient als een overzicht van de ontwikkeling van de scenes met betrekking tot de hedendaagse staat die we in de straten

kunnen zien. Mijn vergelijking wil ik afsluiten met het citaat van de Praagse writer Mosd: *Graffiti is de voortdurende druk op de situatie..., maar het is mooi, natuurlijk.*⁴⁹

⁴⁹ Originál citace: *Graffiti je neustály hrocení situace..., ale je to pěkný, samozřejmě.* In: OVERSTREET M. *In graffiti we trust* p. 5.

Woordenboek

Writer - iemand die graffiti maakt

Piece - een graffiti stuk, de naam van de writer in grote kleurrijke letters

Tag - een karakteristieke handtekening van de writers

Taggen – het schrijven van tags op verschillende plaatsen⁵⁰

Fill-in - de kleurrijke vulling, de binnenkant van de piece⁵¹

Outline - de lijn om de fill-in, het kader van de piece

Backline - de lijn om het piece geheel

Thow up - de afkorting t-up, een snel gemaakte piece gewoonlijk met twee kleuren met nadruk op simpelheid

Fullcollor piece - en kleurrijke piece met achtergrond en schaduwen

Character - een stripboek figuurtje bij de piece

Crew - een groep van writers verenigd onder een groepsnaam⁵²

King - een writer wie wordt door allemaal writers gerespecteerd

Beef - gevecht tussen de writers

Toy - beginner in de zin van belediging

Stencil - street art of graffiti piece gemaakt via een sjabloon

Sticker – een piepkleine piece in de vorm van sticker

⁵⁰ In: HALOUZKA J. *Graffiti in Nederland*, p. 37

⁵¹ Ibidem. p. 39

⁵² Ibidem. p. 37

Bronnen

Geraadpleegde literatuur

HALOUZKA, Jan, *Graffiti in Nederland*. Begeleider: HAMER. Bas, Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

LÍBAL, Dobroslav, LÍBAL, Patrik, *Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích*. 1. Vyd. Praha-Evropské město kultury roku 2000, Svoboda Servis. ISBN 80-86320-11-1.

MARTINCOVÁ, Olga. MESTŘÍK, Vladimír. RANGELOVÁ, Albená. HOLUBOVÁ, Václava. OPAVSKÁ, Zdeňka. TICHÁ, Zdeňka. TINTĚROVÁ, Ivona. VOBORSKÁ, Milada. SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Nová slova v češtině, slovník neologismů*. 1. Vyd. Praha: Academia nakladatelství AV ČR, 2006. ISBN 80-200-0640-0.

OVERSTREET, Martina. *In Graffiti We Trust*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 8020413251.

PODHORSKÝ, Marek. *Průvodce městem Amsterdam*. 1. Vyd. Praha: freytag&berndt, 2014. ISBN 978-80-7445-118

PLICKA, Karel. POCHE, Emanuel. *7 procházek Prahou*. 1. Vyd. Praha: Orbis, 1966. ISBN 11-057-66

STAŇKOVÁ, Jaroslava. ŠTURSA, Jiří. VODĚRA, Svatopluk. *Pražská architektura Významné stavby jedenácti století*. 1. Vyd. Praha, 1991. ISBN 80-900209-6-8

STOUTENBEEK, Jan. VIGEVENO, Paul. *Joods Amsterdam*. 1. Vyd. Ludion Amsterdam-Gent, 2003. ISBN 90-76588-45-7

VERMEULEN, Robin. *Graffiti in Amsterdam De vergankelijkheid van een eigentijdse cultuur*. Begeleider: TISSINK, Fieke. Amsterdamse Hoogeschool voor de Kunsten. 2015

KOOPMAN, Remko. *Amsterdam graffiti: the Battle of Watterloo*. 1. Vyd. Amsterdam: SDAprint+media, 2004. ISBN 9053661018

Film

BOERDAM. Ivo, Kroonjuwelen Stunned Films, 2006

Internetbronnen

- www.graffneck.cz
- www.ustaf.cz/radical
- www.phatbeatz.cz
- www.vandale.nl
- www.trestnizakonik.cz
- www.maxius.nl
- www.kaagman.nl
- www.amsterdam.nl
- www.architectuuramsterdam.nl
- www.arcam.nl
- www.wikipedia.org

Lijst van afbeeldingen

- Afbeelding 1 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 2 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 3 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 4 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 5 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 6 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 7 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 8 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 9 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 10 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 11 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 12 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 13 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 14 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 15 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 16 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 17 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 18 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 19 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 20 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 21 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3
- Afbeelding 22 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 23 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 24 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 25 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 26 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 27 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 28 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 29 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 30 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 31 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 32 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 33 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 34 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 35 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 36 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 37 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 38 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 39 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 40 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 41 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 42 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 43 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 44 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 45 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 46 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 47 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 48 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 49 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 50 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 51 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 52 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 53 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 54 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 55 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 56 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 57 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 58 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 59 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Afbeelding 60 - auteur: Jan Ajchler, 2016, genomen via de camera Panasonic DMC-TZ3

Resumé in het Tsjechisch

Tato bakalářská práce je zaměřena na srovnání nelegálního graffiti a street artu v České republice a Nizozemsku jako fenomén dnešní doby, který ovlivňuje a spoluutváří podobu moderních měst nejen tvorbou samotnou. Vizuální stránka reklamy jakož i její umístění ve veřejném prostoru je velmi často graffiti inspirováno. Paradoxně proti mu jde postoj pouličních umělců, kteří se agresivitu reklamy snaží překrýt svou tvorbou. Cílem této práce je srovnání vývoje graffiti a přístupu autorů v obou zemích.

V první kapitole je objasněna struktura práce a vysvětlují důvody, které mě vedly k volbě tohoto tématu. V druhé kapitole jsou definovány pojmy graffiti a street art.

Třetí a čtvrtá kapitola jsou zaměřeny na popis vývoje graffiti v obou zemích s důrazem na počáteční fázi coby důležitý bod vývoje stylu, ale také přístupu autorů.

Stěžejními kapitolami jsou pátá a šestá. Zde se zaměřuji na Prahu a Amsterdam, které jsou centry graffiti a street artu v obou zemích. V páté kapitole je nejprve popsána architektura centra Prahy a Žižkova. Následně na konkrétních příkladech popisují styl českých autorů s ohledem na umístění ve veřejném prostoru. Stejným způsobem v šesté kapitole věnuji pozornost Amsterdamu.

V poslední kapitole bakalářské práce rozebírám závěry, které je možné udělat z popisu v předešlých kapitolách.

Resumé in het Engels

This bachelor thesis is focused on comparison of illegal graffiti and street art in the Czech Republic and the Netherlands as a phenomenon of nowadays which influences and helps shape the form of modern cities not only through the formation as it self. Graffiti is an inspiration for visual image of commercials and it's location in public space. Paradoxically right against this fight street artist

with their formation. The aim of this thesis is comparison of development of graffiti in both countries and attitude of authors.

In the first chapter is the structure of the thesis clarified and reasons that made the author chose this topic. In the second chapter are the terms graffiti and street art defined.

The third and the fourth chapter are focused on the development of graffiti in both countries with emphasis on its beginning as an important moment of style development and attitude of authors.

The main chapters are the fifth and the sixth. In these chapters I focus on Prague and Amsterdam which are centers of graffiti and street art. The first part of fifth chapter is description of architecture of the center of Prague and Žižkov quarter. After it I describe the style of Czech authors in relation to placement in public space. In the same way I devote myself to Amsterdam in the chapter sixth.

In the last chapter of the bachelor thesis I make conclusions from description of previous chapters.

Annotatie

Jméno: Jan Ajchler

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název bakalářské práce: Srovnání graffiti v České republice a Nizozemsku

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Eva Brázdová Toufarová

Počet znaků: 86 027

Počet příloh: 0

Klíčová slova: graffiti, street art, Česká republika, Nizozemsko, srovnání, vandalismus

Krátká charakteristika: Cílem této práce je srovnání nelegálního graffiti a street artu v České republice a Nizozemsku. S ohledem na zpoždění, které graffiti v České republice má, ovlivnilo toto umění podobu měst v obou zemích. Cílem práce je srovnání stylu a přístupu autorů k veřejnému prostoru.